

УДК 343.82

Яковлева Альона Юріївна –
студентка І курсу магістратури
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

Alona Yu. Yakovleva –
1st year Master's student,
the Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute
Yaroslav Mudryi National Law University
(106 Pushkinska Street, Kharkiv, 61000, Ukraine)

Можливість виправлення в умовах діючої системи ізоляції під час виконання покарань

Стаття присвячена аналізу системи покарання у вигляді позбавлення волі, можливість виправлення осіб через існуючу систему ізоляцій. Проаналізовано терміни покарання у вигляді позбавлення волі та їх вплив на психіку ув'язнених. Наведено способи реформування сфери для досягнення мети поставленої кримінально-виконавчим законодавством, як виправлення.

Ключові слова: виправлення, ізоляція, позбавлення волі, рецидив, психічний стан ув'язнених.

Статья посвящена анализу системы наказания в виде лишения свободы, возможность исправления лиц через существующую систему изоляций. Проанализированы сроки наказания в виде лишения свободы и их влияние на психику заключенных. Приведены способы реформирования сферы для достижения цели поставленной уголовно-исполнительным законодательством, как исправление.

Ключевые слова: исправление, изоляция, лишение свободы, рецидив, психическое состояние заключенных.

A.Yu. Yakovleva An Opportunity for Correction within the Effective System of Isolation during Execution of Punishment

The article deals with the topical issue which is the system and efficiency of execution of imprisonment, the opportunity for prisoners to be corrected through the existing system of isolation. The article considers important theoretical and practical research regarding the influence of such types of punishment and means of their execution on psychiatric and physical health of people. The works of M.V. Trofimova, A.A. Leonova, A. Kh. Stepaniuk, I.S. Yakovets and other scholars have been studied. Following existing system of punishment related to deprivation of liberty an opportunity to achieve the goal of criminal executive legislation such as correction of prisoners has been analyzed. Ukrainian and international legislation, national scientific literature has been analyzed. Problems of existing national penitentiary system have been shown. As far as current state of execution of punishments does not meet public requirements and ensuring of all rights and freedoms of those ones who are isolated and existing system has brought discredit to itself by a low effectiveness regarding achievement of goals set up by criminal executive legislation, the ways of reforming of the system as well as term of punishment related to deprivation of liberty have been proposed based on new developments of psychologists regarding the influence of duration and conditions of isolation on human psychiatry for achievement of the main goal which is correction of prisoners through psychological aspect of person's activity. An opportunity to implement those developments in national system following modern progressive system of execution of punishment and its enshrinement at legislative level has been proposed.

Keywords: correction, isolation, deprivation of liberty, repeated offence, psychiatric condition of prisoners.

Постановка проблеми. Сучасний стан виконання покарань не задовольняє вимог

суспільства та забезпеченню всіх прав та свобод людини особам, які знаходяться в умовах

ізоляції. Існуюча система дискредитувала себе своєю не ефективністю у досягненні цілей поставлених перед нею кримінально-виконавчим законодавством. На етапі реформування всієї країни, вважаю доцільним переглянути й систему та терміни покарання у виді позбавлення волі на певний строк з урахуванням всіх нових розробок психологів, щодо впливу термінів та умов ізоляції на психіку людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розглядом даних проблем займалися такі вчені: М. В. Трофімова, А.А.Леонов, А.Х.Степанюк, І.С. Яковець та ін..

Невирішені раніше проблеми. Не дивлячись на велику кількість досліджень досі не вироблено єдиного підходу до впливу ізоляції під час виконання покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, його дієвості та способів досягнення мети КВЗ – виправлення особи.

Мета статті розглянути проблему досягнення виправлення ув'язнених через психологічний аспект діяльності особи та запропонувати можливість їх впровадження в національну систему.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі КВКУ) метою регламентації порядку та умов виконання та відбування кримінального покарання є захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [1]. Тобто, законодавець визначає для себе основним завданням виправлення і профілактику асоціальної поведінки осіб, які вчинили злочин, що в свою чергу корелюється з основним завданням держави, закріпленим в преамбулі конституції [2], - дбати про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, як стосовно тих осіб, які вчинили злочин, так і стосовно законослухняних людей.

Процес виправлення осіб є способом досягнення основної мети покарання – зміни поглядів злочинців стосовно діянь, які суперечать закону та переміщення їх поглядів в русло законослухняного життя та задоволення своїх потреб. Як зазначав Н. А. Стучков,

виправлення покликане змінити в позитивний бік структуру, зміст установок і ціннісних орієнтацій особистості засудженого [3, с. 93].

Виходячи з цього, виправлення особи, як процес нерозривно пов'язано з ресоціалізацією особи, тобто можливістю прояву якісних змін особистості після залишення закладу обмеження волі. Мається на увазі, що особа після потрапляння в соціум зможе самокеровано та за власною волею приймати законослухняні рішення. Тобто, виправлення можна визначити, як якісні зміни в особисто-психологічній сфері особистості, заміщення асоціальних та протизаконних установок людини нормативно відповідними та соціально корисними.

М.В. Романов, вирізняє такі основні ознаки виправлення: 1) це завжди процес- про це свідчить, що воно протікає в певній послідовності й у часі, тобто має свій механізм. З огляду на те, що даний процес притаманний кримінально-виконавчому праву і кримінально-виконавчій діяльності, цей механізм також суворо регламентований нормами вказаної галузі права; 2) особистість засудженого повинна зазнати позитивних змін, які можливо виявити лише завдяки психологічним і педагогічним методам і навичкам. З огляду на те, що виправлення має психологічні й індивідуальні критерії, то й робота з кожним засудженим повинна відбуватися відповідно до цих критеріїв. Для цього в кримінально-виконавчих установах створені соціально-психологічні служби, основним завданням яких є психологічна робота й спілкування з засудженими. Він зазначає, що психологи, які працюють в кримінально-виконавчих установах, мають відстежувати і своєчасно реагувати на всі зміни, які відбуваються в особистості засудженого; 3) у результаті останніх засуджений повинен стати готовим до правослухняної поведінки, законодавець якраз і передбачає становлення засудженого на шлях виправлення як критерій мети покарання та надає можливість зміни умов тримання засудженого, яка полягає в наданні йому поліпшених умов тримання й переведення його до кримінально-виконавчої установи з більш м'яким режимом [4 с.1].

Статистичні данні Генеральної Прокуратури України показують те, що не дивлячись на не підконтрольність Україні частини територій рівень рецидивної

злочинності залишається стабільно високим – приблизно 6000 злочинів на місяць, що яскраво відображає низьку дієвість сучасної системи покарань на практиці. Але це не дає нам можливості казати, що каральні методи є недостатніми, оскільки сам факт «виокремлення» особи із соціуму є достатнім для надання карального характеру заходам, що застосовуються до засуджених. На жаль, схема «КАРА + ЗЛОЧИНЕЦЬ = ВИПРАВЛЕННЯ» працює далеко не завжди, оскільки суб'єктивні риси кожної окремої особи та вчиненого неї діяння не завжди дозволяють сподіватися на те, що позитивні зміни в її поглядах все ж відбудуться, що ще раз підкреслює важливість принципу індивідуалізації покарання. Оскільки хоч виправлення і є складовою системи виконання покарань, але не завжди досяжним на практиці все зводиться більше до карального аспекту обмеження волі ніж виправного.

Основою системи заходів позбавлення волі є ізоляція осіб. М.І. Лисенко зазначає, що в Україні чинне кримінальне та кримінально-виконавче законодавство, регламентуючи заходи державного примусу, застосовує терміни «ізоляція», «ізолювати», «ізолятор». Незважаючи на це, відсутнє юридично чітке і нормативно закріплене поняття «ізоляція». Хоча ст. 102 КВК України вказує, що ізоляція є однією з основних вимог режиму у виправних колоніях, разом із тим ст. 63 КК України також містить поняття «ізоляція», проте у нормативно-правових актах не розкривається її зміст, основні ознаки, види та інші характеристики, що становлять її суть як правової категорії. Також науковець, констатує той факт, що поняття ізоляції засуджених знаходиться лише на початку свого становлення і потребує теоретичного уточнення, переосмислення та заповнення прогалів у його розумінні [5, с 28].

З чим безумовно не можна не погодитися. Зазначається, що відсутність визначення цього поняття на законодавчому рівні суттєво ускладнює розуміння процесу відбування покарання. З одного боку, ізоляція це сегрегація, відділення, відособлення, а з другого – це правова категорія, що включає великий комплекс правообмежень [6 с 272]. А тому логічно, що вияви ізоляції повинні якомога точніше визначатися у законі (формалізуватися), адже це

надає правомірності покаранню і визначає правовий статус засудженого [7].

Ізоляція є одним з засобів заохочення до правомірної поведінки, але оскільки предметом впливу є психіка людини, доцільним є розгляд аспекту впливу на цю сферу. Чинним ККУ максимальним терміном позбавлення волі на певний строк є 15 років. Видатний вчений кримінолог В.В. В.В. Голіна наголошує на тому, що через 5–7 років неперервного перебування засудженого у переповнених місцях позбавлення волі настають незворотні зміни його психіки [8, с. 190]. Загалом зміна середовища для людини є стресовим явищем, а особливо потраплянь до установ с закритим типом існування і замкненим колом осіб. Для злочинців, які вперше опиняються в місцях позбавлення волі навантаження на нервову систему та психіку є ще більшим, а послаблюється лише після повного пристосування до режиму такого закладу. Як зазначають В.В. Гладкий та В.В. Пузанова в своїй роботі: «Окрім того, слід враховувати той факт, що для людини, а особливо для тої, котра вперше опинилась в місцях позбавлення волі, кожний день, проведений у відповідних умовах, є джерелом переживання сильних негативних емоцій (сорому, страху, суму, жалю, туги, неспокою, злості, розпачу), пов'язаних, як зазначають вчені, з різними чинниками, головним чином: насильним вириванням 478 особи зі звичного для неї природного середовища, розлукою з найближчими та найдорожчими для неї людьми, перебуванням в оточенні значної кількості чужих й агресивно налаштованих людей, різким погіршенням побутових умов, відсутністю можливості у засудженого керувати власним життям, недостатністю нових вражень, неможливістю реалізувати свої потреби, бажання та плани тощо. Певна річ, що перебуваючи у цьому психічному стані, означена група осіб стає об'єктом маніпуляцій з боку професійних злочинців, для багатьох з яких в'язничне життя є «інститутом підвищення кваліфікації та авторитету». Маніпулюючи молодими злочинцями-професіоналами, а також злочинцями-непрофесіоналами, які вперше опинились в межах позбавлення волі, «професіонали» не лише реалізують себе як професійну злочинну особистість (зокрема, грають роль «наставника»), але й виконують

важливу норму злочинських законів – вербування до лав злочинців-професіоналів т. зв. «молодих кадрів». Таким чином, місця позбавлення волі стають місцями культивування злочинної «філософії», «моралі» та ренегатства злочинців-непрофесіоналів до групи професійних злочинців, філософія яких ґрунтується на деструктивній ідеї боротьби зі законотворчим суспільством. Тому автори доцільно погоджуються з думкою І.С. Курляк у тому, що «в'язничне життя, котре є дуже важким і несе в собі чимало загроз для нормального фізичного та психічного функціонування людини, насичене стресами, унаслідок чого негативні емоції домінують, мають високу інтенсивність і тривалість» [9, с. 129]. Це призводить авторів до висновку, з яким не можна не погодитися, що після такого тривалого негативного впливу на осіб та невідповідної державної Пенітенціарної політики вони починають представляти небезпеку для розбудови правової держави. [10, с.476-479].

А.А. Леонов та В.І. Лебедев в рамках розробок психологічних проблем міжпланетних польотів вивчали проблему впливу ізоляції на психічний стан людини. На основі спостережень визначають що, недолік припливу подразників призводить до своєрідного переживання, який отримав назву «сенсорного голоду». Якщо «інформаційний голод» обумовлюється недоліком «їжі» для другої (словесної) сигнальної системи, то «сенсорний голод» - недоліком вражень від реальної дійсності для першої сигнальної системи. Відчуття «сенсорного голоду» також чітко проявляється в умовах експериментальної одиночної і груповій ізоляції.

На підставі аналізу експериментальних даних вони зробили наступний висновок: в умовах сенсорної ізоляції у людини виникають незвичайні психічні стани, які спочатку носять функціональний, оборотний характер. Необхідно відзначити, що вони виникають не у кожній людини. При значному збільшенні термінів ізоляції ці функціональні зміни переходять в патологічні - виникають нервовопсихічні захворювання (неврози і психози).

До такого ж висновку прийшли В.В. Борискін и С.Б. Слевіч проводячи дослідження на полярниках. Зазначається що «зміни в їх стані здоров'я, викликані тривалою сенсорної

недостатністю і розглядаються як некомпенсовані реакції з боку центральної нервової системи, можуть мати різний характер. Це може бути неадекватна реакція на будь-які зауваження, іноді набуває відтінок патології; такий стан полярника визначається як невротичний, а в крайніх випадках порушення в діяльності центральної нервової системи веде до психозів і появи симптомів фобій, тобто нав'язливого стану страху, що розвивається при деяких психічних захворюваннях ». [11 с. 145-150]. Подібні стани ми можемо спостерігати в поведінці ув'язнених, що ще раз підтверджує необхідність перегляду системи покарань в Україні.

Продовжуюч ідею Р. Бэрона, Д. Зилманна, Ч. Мюллера (Baron, 1987, Zillmann, 1973, Miller) і інших про те, що агресія ніколи не виникає у вакуумі і що її існування багато в чому обумовлено деякими аспектами навколишнього природно середовища, які «провокують виникнення і впливають на форму і напрям її проявів». М. В.Трофімова розглядає вплив ізоляції в місцях позбавлення волі. Одним з факторів підвищення агресивності вона зазначає територіальність, а саме - зв'язок між так званим особистим простором, його межами і їх порушеннями, з агресією. До умов, що викликають напруженість, вона відносить ситуації вимушеного перебування високої чисельності людей на обмеженій території, зокрема, перебування в місцях позбавлення волі. Автор виділяє два типи поведінки засуджених в умовах підвищеної напруженості: гальмівний та збудливий тип та виявляє що в умовах ув'язнення деформуються, як правило, саме соціальні потреби (у визнанні, самовираженні, самореалізації і т. д.) і матеріальні потреби, які породжують корисливі вчинки. Постійне емоційне збудження, напруженість, переважанням негативних емоцій, нерідко зі стійкою антисоціальною спрямованістю, яка неминуче призводить до конфліктів, агресивних проявів навіть без особливих причин пов'язаний з тим, що люди постійно перебувають на очах один у одного, поле зору засуджених поступово настільки звужується, що вони бачать тільки недоліки інших, негативні сторони проживання і діяльності. Необхідність постійно утримувати себе в певній ролі, прагнути приховати від оточуючих свої думки і переживання, звуження

рольового діапазону. В умовах ізоляції ролі жорстко визначені, структуровані, і будь-яке відхилення від свого рольової поведінки в кращому випадку викличе осуд або несхвалення. Більш того, ролі в умовах ув'язнення часто не узгоджуються з власною самооцінкою і тими ролями, які людина програв на свободу, що підсилює напруженість. У міру перебування в певних умовах (одиначна ізоляція, групова ізоляція, масова ізоляція) у людини, як правило, виробляються нові стереотипи поведінки в певних умовах, старі ж можуть забуватися, втрачатися. При зміні ситуації, оточення людині необхідно знову переадаптуватися, що супроводжується значними внутрішніми зусиллями і витратами, які не завжди відповідають можливостям людини. Передбачається, що тривале перебування в специфічних умовах ізоляції сприяє акцентуції особистісних якостей, рис, що сприяють прояву агресії – зазначається в дослідженні. Найбільш цінним для практичної сфери кримінально виконавчого є висновки дослідження М. В. Трофімової стосовно того, що динаміка емоційних змін залежить від строку перебування відокремлено від соціуму. Автор зазначає, що перебування в ізоляції від суспільства. високі показники ступеня вираженості стану депресії, прояви якого періодично посилюються: максимальний показник в початковий період перебування у виправній колонії (до 1 року), після чого відбувається незначне ослаблення (від 1 року до 3 років). До періоду 3 - 5 років перебування в ізоляції прояви депресії знову посилюються і залишаються протягом усього подальшого періоду відбування покарання, набуваючи тим самим хронічний характер перебігу [12 с. 81-83].

Як визначено раніше, ізоляція осіб в місцях позбавлення волі має потужний вплив як на психічний стан особи, так і на реалізацію прав такої особи. Обмеження яких зазнає особа регламентовані не тільки на рівні національного законодавства, а й на міжнародній арені, що підкреслює важливість цього питання. Логічно, що є встановлені стандарти закріплені наднаціонально, оскільки ув'язнені є дуже уразливим прошарком суспільства, у зв'язку з низьким рівнем освіченості та правової свідомості.

Так, Мінімальні стандартні правила поводження з засудженими (Правила Мандели) запровадили основну суть ізоляції засуджених, яка виявляється в тому, що ув'язнення та інші заходи, які ізолюють правопорушника від навколишнього світу, завдають йому страждань уже тому, що вони відбирають у нього право на самовизначення, оскільки позбавляють свободи. Тому в'язнична система не повинна поглиблювати страждань, що випливають із такого становища.

Цікаво що Європейські пенітенціарні правила – один із найважливіших міжнародних стандартів прав засуджених, передбачає, що обмеження, накладені на осіб позбавлених волі, повинні бути мінімально необхідними та відповідати тій обґрунтованій меті, з якою вони накладалися, але що мається на увазі під «обґрунтованою метою» - не визначається. Незважаючи на це, у спілкуванні з в'язнями слід підкреслювати не їхню ізоляцію від суспільства, а ту обставину, що вони продовжують залишатися його членами В своїх рішеннях суд ЄСПЛ зазначає, що на кожного засудженого має приходиться не менше 7 кв. м., тоді як на національному рівні встановлено не менше ніж 4 кв. м., що майже вдвічі менше ніж в європейських стандартах. Ще одною відмінністю української системи є відсутність реалізації права кожного засудженого на усамітнення, що ефективно реалізується в європейській пенітенціарній системі.

Мінімальні стандартні правила поводження з засудженими (Правила Мандели) включають розділ «Контакти із зовнішнім світом», який визначає такі правила: надання можливості спілкуватися засудженим через регулярні проміжки часу і під належним наглядом з їхніми сім'ями або друзями як шляхом листування з використанням за наявності можливості телекомунікаційних, електронних, цифрових та інших засобів, так і безпосередньо, у ході відвідин. До відома в'язнів слід регулярно доводити найважливіші новини, дозволяючи їм читати газети, журнали або особливі в'язничні видання, слухати радіо та бути присутніми на лекціях, або ж за допомогою будь-яких інших засобів, що допускаються і контролюються органами адміністрації. Хоча Правила Мандели і мають рекомендаційний характер, але вважаю що впровадження

основних їх принципів, хоча й частково, в законодавство та практику національної системи має прогресивний характер і позитивний вплив для осіб, які відбувають покарання.

Висновки:

Криміногенна ситуація в Україні залишається складною, і питання посилення боротьби зі злочинністю і її превентивний характер мають знаходитись у центрі уваги правоохоронних органів [13, с. 73]. Аналізуючи сучасні дослідження в сфері психології та практики застосування покарань, вважаю за необхідне реформувати систему з урахуванням

усіх особливостей побудови психіки людини, переглянути терміни та умови тримання засуджених, розробити нову, більш дієву систему ресоціалізації осіб на прикладі сучасної прогресивної системи виконання покарань та її закріплення на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України 1129-IV від 11.07.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
2. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Стручков Н. А. Курс исправительно-трудового права в 2 т. / Н. А. Стручков. – Т. 2: Проблемы Особенной части. – М. : Юрид. лит., 1985. – 256 с.
4. Романов М. В. Виправлення засуджених до позбавлення волі як результат діяльності виконання кримінальних покарань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10571/1/Romanov.pdf>.
5. Лисенко М. І. Ізоляція засуджених до позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1731/1/Дисертація_Лисенко%20М.І.26.04.pdf.
6. Човган В. О. Правообмеження засуджених, що обумовлені ізоляцією: доцільність виокремлення [Електронний ресурс] / В. О. Човган // Право і суспільство. – 2014. – № 3. – С. 272–279. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_3_45.
7. Сторчак Н. А. Ізоляція засудженого при виконанні позбавлення волі на певний строк [Електронний ресурс] / Н. А. Сторчак. – Режим доступу : <http://eir.nuos.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1493/Storchak.pdf?sequence=1>.
8. Голіна В. В. Рецидивна злочинність в Україні: причини та попередження / В. В. Голіна // Вісник Національної академії правових наук України. – 1999. – № 1. – С. 189–197.
9. Курляк І. Є. Проблеми пенітенціарної ресоціалізації: негативний образ власної особи як прояв деструктивного впливу ув'язнення на особистість засудженого / І. Є. Курляк // Педагогіка: традиції та інновації: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (17–18 лют. 2017 р., м. Запоріжжя): у 2-х ч. – Ч.2 Вид. дім «Гельветика». – Херсон, 2017. – Ч. 2. – С. 56–59.
10. Пузанова В. В. Негативне психічне здоров'я засуджених як загроза для розбудови правової держави / В. В. Пузанова, В. В. Гладкий // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі : зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 19 квітня 2018 р.) / Жит. нац. агроєкологічний ун-т. Житомир : Видавець О. О. Євенок, 2018. – С. 476–479.
11. Леонов А. А. Психологические проблемы межпланетного полета / А. А. Леонов, В. И. Лебедев. – Москва : Наука, 1975. – 248 с.
12. Трофимова М. В. Влияние условий изоляции от общества на личность и поведения осужденных на разных этапах процесса отбывания наказаний / М. В. Трофимова // Вестник КемГУ. – 2009. – № 3. – С. 81-83.
13. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : монографія / Н. В. Сметаніна; за заг. ред. В. В. Голіни. – Харків : Право, 2016. – 192 с.

References:

1. Kryminalno-vykonavchyi kodeks Ukrainy 1129-IV vid 11.07.2003 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
2. Konstytutsiia Ukrainy No. 254k/96-VR vid 28.06.1996 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
3. N. A. Struchkov, Kurs yspravytelno-trudovoho prava v 2 t. / N. A. Struchkov. – T. 2: Problemi Osobennoi chasty. – M. : Yuryd. lyt., 1985. – 256 p.
4. M. V. Romanov, Vypravlennia zasudzhennykh do pozbavlennia voli yak rezultat diialnosti vykonannia kryminalnykh pokaran [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10571/1/Romanov.pdf>.
5. M. I. Lysenko, Izoliatsiia zasudzhennykh do pozbavlennia voli na pevnyi strok u vypravnykh koloniiakh [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1731/1/Dysertatsiia_Lysenko%20M.I.26.04.pdf.
6. V. O. Chovhan, Pravoobmezhennia zasudzhennykh, shcho obumovleni izoliatsiieiu: dotsilnist vyokremlennia [Elektronnyi resurs] / V. O. Chovhan // Pravo i suspilstvo. – 2014. – No. 3. – Pp. 272–279. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_3_45.
7. N. A. Storchak, Izoliatsiia zasudzhеноho pry vykonanni pozbavlennia voli na pevnyi strok [Elektronnyi resurs] / N. A. Storchak. – Rezhym dostupu : <http://eir.nuos.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1493/Storchak.p df?sequence=1>.
8. V. V. Holina, Retsydyvna zlochynnist v Ukraini: prychny ta poperedzhennia / V. V. Holina // Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy. – 1999. – No. 1. – Pp. 189–197.
9. I. Ye. Kurliak, Problemy penitentsiarnoi resotsializatsii: nehatyvnyi obraz vlasnoi osoby yak proiav destruktivnogo vplyvu uv'iaznennia na osobystist zasudzhеноho / I. Ye. Kurliak // Pedagogika: tradytsii ta innovatsii: materialy IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (17–18 liut. 2017 r., m. Zaporizhzhia): u 2-kh ch. – Ch.2 Vyd. dim “Helvetyka”. – Kherson, 2017. – Ch. 2. – Pp. 56–59.
10. V. V. Puzanova, Nehatyvne psyykhyche zdorov'ia zasudzhennykh yak zahroza dlia rozbudovy pravovoi derzhavy / V. V. Puzanova, V. V. Hladkyi // Suchasni tendentsii rozbudovy pravovoi derzhavy v Ukraini ta sviti : zb. nauk. st. za materialamy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Zhytomyr, 19 kvitnia 2018 r.) / Zhyt. nats. ahroekolohichniy un-t. Zhytomyr : Vydavets O. O. Yevenok, 2018. – Pp. 476–479.
11. A. A. Leonov, Psyykholohycheskye problemi mezhplanetnoho poleta / A. A. Leonov, V. Y. Lebedev. – Moskva : Nauka, 1975. – 248 p.
12. M. V. Trofymova, Vlyianyе uslovyi yzoliatsyy ot obshchestva na lychnost y povedeniya osuzhdennykh na raznikh etapakh protsessа otbivaniya nakazanyi / M. V. Trofymova // Vestnyk KemHU. – 2009. – No. 3. – Pp. 81-83.
13. N. V. Smetanina, Naukovi pidkhody do teorii zlochynnosti u suchasniі ukrainiskii kryminolohii : monohrafiia / N. V. Smetanina; za zah. red. V. V. Holiny. – Kharkiv : Pravo, 2016. – 192 p.